

О. А. Руда,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВ НА РИНКУ НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

О. Ruda,

Candidate of economic sciences, associate professor of department of finances,
banking and insurance, Vinnytsia national agrarian University, Vinnytsya

A COMPETITIVENESS OF BANKS IS AT THE MARKET OF GRANT OF BANK SERVICES

У статті наведено основні підходи до визначення "конкурентоспроможність банків". У процесі дослідження цього поняття було виділено особливості банківської конкуренції, які відрізняють класичну конкуренцію товаровиробників від конкуренції банківської. Виокремлено функції, фактори та позитивну роль конкуренції в ринковій економіці. Виділено три рівні банківської конкуренції у залежності від складу суб'єктів, що конкурують між собою. Наведено перелік 20-ти найбільших комерційних банків в Україні за розмірами активів (на початок 2018 року). Сьогодні майже усі українські банки переймаються проблемою переходу до умов динамічної та зростаючої конкуренції. Це зумовлює необхідність вдосконалення стратегічної управлінської поведінки таким чином, щоб адаптуватися до умов ринкового середовища та досягнути задовільних результатів, потрібних для виживання і розвитку в умовах як національного, так і міжнародного ринків. Тому автором було запропоновано напрями з подолання проблем розвитку банківської системи України.

In the articles resulted the basic going is near determination "competitiveness of banks". In the process of research of this concept the features of bank competition, that distinguish the classic competition of commodity producers from a competition bank, were distinguished. Functions, factors and positive role of competition, are distinguished in a market economy. It is distinguished three levels of bank competition in dependence on composition of subjects that compete inter se. The list of 20 most commercial banks is driven to Ukraine after the sizes of assets (on beginning of 2018). Today almost all Ukrainian banks worry from the problem of passing to the terms of dynamic and growing competition. It predetermines the necessity of perfection of strategic administrative behavior thus, to adapt oneself to the terms of market environment and attain satisfactory results, necessary for a survival and development in the conditions of both national and international markets. Therefore by an author directions offered from overcoming of problems of development of the banking system of Ukraine.

Ключові слова: банківська система, конкурентоспроможність, комерційний банк, ринок банківських послуг, активи, прибуток.

Key words: banking system, competitiveness, commercial bank, market of bank services, assets, profit.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Нині у банківському бізнесі України точиться жорстка боротьба як за збереження наявних клієнтів і надання їм нових банківських послуг, так і за залучення нових. Для цього потрібно пропонувати кращі умови обслуговування, підвищувати їх якість. Водночас банкам потрібно ретельніше вивчати нові потреби клієнтів у тих чи інших банківських продуктах. Безперечно перевагу

над своїми конкурентами будуть мати ті банки, які пропонують клієнтам велику кількість послуг чи унікальні послуги в одному з сегментів ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням банківської конкуренції завжди приділяють увагу економісти, які досліджують проблему функціонування банківської сфери в цілому. Великий внесок у структурний аналіз проблеми розробки стратегії

конкурентоспроможності банків зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Портер, А.М. Тавасієв, І. Ковзанадзе, Р.А. Фатхутдинов, А. Бондаренко, Т. Гірченко, Ю. Заруба, Г. Карчева, О. Кіреєв, Ф. Шпиг, І. Фомін та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Розглянути особливості та фактори конкуренції на ринку банківських послуг, дослідити рейтинг банків на ринку банківських послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Банківська система України, незважаючи на труднощі, обумовлені політичною ситуацією у державі, посилення нестабільності валютного та фінансового ринків, протягом останніх років розвивалася динамічніше, ніж інші сегменти економік. За останні роки українські банки зіткнулись з новою хвилею конкуренції, пов'язаною з перерозподілом капіталів та клієнтури. Разом з цим на ринку майже відсутні відносно стабільні джерела постачання ресурсів, захисні бар'єри від інтервенцій нових учасників ринку, постійно зростаючий попит з боку юридичних та фізичних осіб, який би відповідав відсотковим ставкам, що гарантують адекватну маржу [8, с. 283].

В Україні, як і в більшості країн світу, існує дворівнева банківська система, де на першому рівні знаходиться центральний банк — Національний банк України, на другому — комерційні банки. Національний банк є особливим, незалежним від Уряду, органом державного управління України, основними функціями якого є формування грошово-кредитної політики країни, емісія та забезпечення стабільності національної валюти — гривні, управління державними золотовалютними резервами, регулювання та нагляд за діяльністю комерційних банків. Національний банк України надає кредити комерційним банкам, управляє їх касовими резервами та забезпечує розрахунки між ними. Він не може володіти їх акціями (державні комерційні банки в Україні належать Уряду а не НБУ), кредитувати і приймати депозити від приватних осіб та компаній. Отримання прибутку не є основною метою НБУ але він може виникати в процесі його діяльності [4].

Термін "конкуренція" походить від латинського слова *concurrere*, що означає "зіштовхуюсь".

Конкуренція — це суперництво між учасниками ринкового господарства за найвигідніші умови виробництва, продажу і купівлі товарів та послуг, за привласнення найбільших прибутків. Такий вид економічних відносин існує тоді, коли виробники товарів виступають як самостійні, ні від кого незалежні суб'єкти, їхня залежність пов'язана тільки з кон'юнктурою ринку, бажанням виграти у конкурентів позиції у виробництві та реалізації своєї продукції. В ринкових відносинах конкуренцію — природно і об'єктивно існуюче явище — можна розглядати як закон товарного господарства, дія якого для товаровиробників є зовнішньою примусовою силою до підвищення продуктивності праці на своїх підприємствах, розширення масштабів виробництва, прискорення НТП, впровадження нових форм організації виробництва і систем зарплати тощо [3, с. 446].

Позитивна роль конкуренції в ринковій економіці проявляється в ряді функцій, які вона виконує [2, с. 32]:

— по-перше, як переконує світовий досвід, конкуренція охоплює всі зв'язки виробництва і споживання, є єдиною можливим засобом досягнення збалансованості між попитом і пропозицією і в кінцевому підсумку — суспільними потребами та виробництвом;

— по-друге, конкуренція виконує функцію спілкування (кооперації) та погодження інтересів виробників.

У результаті поділу праці інтерес кожного з них пов'язаний і взаємодіє з інтересами інших товаровиробників. Через ринковий механізм конкуренція підпорядковує індивідуальні прагнення суб'єктів господарювання суспільним інтересам;

— по-третє, конкуренція примушує товаровиробників знижувати індивідуальні виробничі витрати, що вимагає від підприємців постійного вдосконалення технічної бази виробництва, знаходження шляхів економії сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів, робочого часу;

— по-четверте, конкуренція стимулює підвищення якості продукції та послуг. Ця функція набуває особливого значення в нинішніх умовах розвитку науки й технології, коли кожному виробнику надається можливість удосконалити споживчі якості виробів, відповідаючи на зростаючі потреби й зміну смаків споживача. Конкуренція спонукає виробників упроваджувати нові види продукції, а також здійснювати різні модифікації одного й того ж продукту;

— по-п'яте, історично важливою функцією конкуренції є формування ринкової ціни. З її допомогою конкуренція забезпечує збалансоване співвідношення між суспільними потребами та суспільним виробництвом.

Виконуючи ці функції, конкуренція безпосередньо впливає на ефективність виробництва, підвищуючи його технічний рівень, забезпечуючи поліпшення якості та розширення номенклатури продукції.

Факторами конкурентоспроможності є [5, с. 15]:

— інтернаціоналізація (участь у міжнародній торгівлі та інвестиціях);

— людські ресурси (доступність і кваліфікація);

— уряд (якість державної політики, спрямованої на досягнення конкурентоспроможності);

— внутрішня політика;

— інфраструктура (спроможність обслуговувати бізнес);

— наука і технологія (потенціал використання науково-дослідницьких, дослідних і конструкторських розробок);

— менеджмент (якість управління, поєднання економічних і соціальних цілей);

— фінанси (ринки капіталів та якість фінансових послуг).

Аналізуючи конкурентоспроможність комерційних банків, доцільно виділити особливості банківської конкуренції, які відрізняють класичну конкуренцію товаровиробників від конкуренції банківської. А саме:

— об'єктом конкуренції є не товари, а ресурси, які формує банк для здійснення операцій;

— банк на ринку банківських послуг може бути не лише продавцем, а й покупцем;

— виробництво та реалізація банківських послуг можуть бути зосереджені у межах одного банку без залучення додаткових каналів збуту;

— діяльність банківських установ суворо регулюється Національним банком України;

— конкурентна боротьба відбувається не лише серед банківських установ, а й серед небанківських фінансових установ.

Банківська конкуренція — це суперництво між учасниками ринку банківських послуг. Ринок банківських послуг характеризується високим рівнем конкуренції, яка виникла разом з банківською справою. Сферою прояву банківської конкуренції є ринок банківських послуг, що являє собою досить складне утворення та певною мірою стосується практично всіх елементів ринкової системи, а саме ринків [2, с. 112]:

— засобів виробництва;

— предметів споживання;

— праці;

— інформаційних продуктів;

Таблиця 1. 20 найбільших українських банків
(за загальними активами)

№	Назва банку	Усього активів на 01.01.2018, (тис. грн)	Усього активів на 01.01.2017, (тис. грн)	Приріст, %
1	ПриватБанк	259061473	220017621	▲17,74
2	Ощадбанк	234241045	210099278	▲11,49
3	Укрексімбанк	171011254	160303832	▲6,67
4	Райффайзен Аваль	72108061	55999735	▲28,76
5	Укргазбанк	69274260	53681058	▲29,04
6	Альфа-Банк	49530306	38953914	▲27,15
7	УкрСиббанк	46576672	45367425	▲2,66
8	ПУМБ	46532329	44552608	▲4,44
9	Сбербанк	42363126	48355811	▼-12,39
10	Crédit Agricole	30946062	29895180	▲3,51
11	OTP Bank	29822400	24831464	▲20,09
12	Укросоцбанк	29248959	41800097	▼-30,02
13	Південний	25473240	20674605	▲23,21
14	Промінвестбанк	20091847	34323896	▼-41,46
15	Сітібанк	19001051	19459670	▼-2,35
16	ПроКредит	16880948	12117205	▲39,31
17	Кредобанк	14307668	11004498	▲30,01
18	Таскомбанк	13842576	8128414	▲70,29
19	ВТБ	11498904	20640072	▼-44,28
20	ING	9971217	17358491	▼-42,55
Загалом (в усіх банках України)		1336357747	1242851194	▲7,52

Джерело: [7].

- нерухомості;
- фінансового та ін.

На кожному з цих ринків банки виступають у ролі безпосередніх учасників ринкових відносин (покупців або продавців різноманітних товарів і послуг), однак основною сферою їхньої діяльності служить фінансовий ринок. Поняття "банківська конкуренція" є досить умовним, тому що суб'єктами діяльності ринку банківських послуг виступають не тільки банки. Навіть у фінансовому секторі цього ринку можна виділити три рівні конкурентної боротьби.

Виділяють три рівні банківської конкуренції у залежності від складу суб'єктів, що конкурують між собою [1, с. 22]:

1. Конкуренція між комерційними банками. Її рівень і гострота визначаються насамперед співвідношенням між універсальними і спеціалізованими банками. Функціонує обернена залежність: чим вищий рівень спеціалізації в банківській сфері, тим нижчий рівень конкуренції. Оскільки визначальною тенденцією в банківській сфері є ріст універсалізації банків, то цілком логічним буде висновок про загострення конкуренції на цьому рівні.

2. Конкуренція комерційних банків з небанківськими кредитно-фінансовими установами, до яких належать ломбарди, пенсійні фонди, інвестиційні фонди, установи кредитної кооперації тощо.

3. Конкуренція комерційних банків з нефінансовими організаціями (з відділеннями зв'язку у сфері грошових переказів, з торговими підприємствами, що реалізують товари в кредит, з структурами, що емітують і обслуговують платіжні картки тощо).

На кожному із рівнів можна виділити два підрівні банківської конкуренції [2, с. 109]:

- індивідуальна конкуренція, за якої конкурують окремі кредитні інститути;
- групова конкуренція, при якій конкурують групи кредитних інститутів.

Залежно від пріоритету ринкових суб'єктів, що приймають участь в конкуренції виділяють:

- конкуренцію продавців — суперництво кредитних інститутів за найвигідніші умови продажу;
- конкуренцію покупців — змагання наявних і потенційних клієнтів за кращі умови доступу до банківських продуктів.

Ці два типи конкуренції існують одночасно, але співвідношення між ними може бути різним і визна-

чається воно ринковою силою продавця і покупця. На ринку продавців банки володіють можливістю в значній мірі диктувати клієнтам свої умови внаслідок незадоволеного попиту, або монополізації ринку. Для такого ринку переважачою буде конкуренція покупців. І навпаки, на ринку покупців домінуючою буде конкуренція продавців.

Однозначно відповісти на питання, чи є сучасний ринок банківських послуг ринком продавця чи ринком покупця складно, оскільки такий ринок є дуже динамічним і неоднорідним. Крім цього, більшість учасників цього ринку водночас або поперемінно виступають на цьому ринку і в якості продавця і в якості покупця.

У таблиці 1 перераховано 20 найбільших українських банків за загальними активами станом на 1 січня 2018 року (разом у них зосереджено 90,67% активів усієї банківської системи України). Також вказані активи цих банків станом на 1 січня 2017 року та їх приріст протягом 2017 року [7].

Жирним шрифтом виділені банки, які станом на 2017 рік класифіковані Національним банком України як системно важливі, тобто до яких застосовується додатковий нагляд та регулювання з боку Держави з метою зменшення ризиків порушення їх фінансової стабільності.

Системно важливі банки на 2017 рік стали: ПАТ КБ "Приватбанк", АТ "Укрексімбанк" та АТ "Ощадбанк". Ці три банки мали статус системно важливого протягом 2016 року.

Системно важливий банк — термін у законодавстві багатьох країн світу, яким визначають банки, банкрутство або неналежне функціонування яких може створити системні ризики для фінансової системи.

До системно важливих банків НБУ може застосовувати посилені пруденційні вимоги, зокрема підвищені нормативи ліквідності та капіталу. Це відповідає загальноприйнятій світовій практиці. Також статус системно важливого визначає особливий режим нагляду за банком [7].

Отримання прибутку, через обслуговування фізичних і юридичних осіб та іншу інвестиційну діяльність, є метою комерційних банків. Їх, станом на 1 січня 2018 року, в Україні налічувалося 82, що на 14 одиниць менше ніж роком раніше (96 банків станом на 01.01.2017). Загальні активи всіх банків склали 1 трильйон 336 мільярдів гривень, що на 6,37% більше ніж роком ра-

ніше (1,256 трлн грн на 01.01.2017). Банківська система України вже четвертий рік поспіль є збитковою. У 2017 році, сукупно усі банки в Україні зазнали збитків на 24,3 мільярда гривень, що, втім, є в 6,5 рази менше ніж роком раніше (159,3 млрд грн збитків у 2016 році) [7].

Рейтинг найнадійніших банків України в 2018 році складено на базі офіційної статистики українських банків, наданої НБУ.

При складанні рейтингу найбільших українських банків враховувалася здатність банку без затримки повернути депозити, якщо у нього з'являться фінансові проблеми або проблеми з погашення кредитів і зростанні заборгованості клієнтів, а також рівень підтримки акціонерів і держави.

Важливу роль відіграє фактор власника з точки зору поповнення капіталу і ліквідних ресурсів, що є основою стійкості в стресових умовах. Жоден банк, який належить державі або міжнародним фінансовим холдингам, не був визнаний неплатоспроможним.

Рейтинг найнадійніших конкурентоспроможних банків України в 2018 році [7]:

1. Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія).
2. Креді Аґріколь Банк (Credit Agricole, Франція).
3. Укрсиббанк (BNP Paribas Group, Франція).
4. Ощадбанк (державний).
5. Укрексімбанк (державний).
6. Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща).
7. Сітібанк Україна (Citigroup, США).
8. ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина).
9. Укргазбанк (державний).
10. Альфа-Банк (ABN Holdings, Люксембург).
11. Укрсоцбанк (ABN Holdings, Люксембург).
12. ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина).
13. Правекс-банк (Intesa Sanpaolo, Італія).
14. ІНГ Банк Україна (ING Groep, Нідерланди).
15. ПУМБ (СКМ Фінанс, Україна).

Експерти склали рейтинг надійності банків при обліку здатності установи повернути, вклади, якщо воно зіткнеться з фінансовими труднощами, або із зростанням прострочення по кредитах, виданих клієнтам.

Крім того, експерти врахували рівень підтримки банків з боку держави і акціонерів. На цей рейтинг у поточному році основний вплив зробив, так званий "чинник власника". Оскільки стійкість і стабільність банків під час стресових станів багато в чому забезпечує поповнення капіталу і ресурсів в строк.

Можна погодитись з думкою вітчизняних науковців про те, що для ефективного функціонування комерційного банку в умовах посилення конкурентоспроможності виникають як певні загрози, так і нові можливості [2], в умовах інтеграції України до європейського економічного простору. До незаперечних загроз відноситься суттєве посилення конкуренції на ринку банківських послуг [6].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВИДКІВ ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, розглянувши ситуацію банківської системи можна сказати, що задля мінімізації кризових ситуацій в банківській сфері необхідно прийняти низку заходів впливу, які б забезпечили достатній рівень ліквідності банківської системи та допомогли уникнути дисбалансів банківського сектора.

Першочергово необхідні заходи із внесення законодавчих змін щодо посилення операційної незалежності НБУ, приведення ринкового курсу гривні до офіційного та утримання в подальшому незначного розриву між ними.

Другий напрям стосується забезпечення достатньої ліквідності окремих банків та банківської системи в цілому з метою утримання її стабільності. Необхідне здійснення рефінансування банків у значних обсягах,

також посилення норм обов'язкового резервування за кредитуванням в іноземній валюті.

А також великої уваги потребує низький рівень капіталізації комерційних банків, вирішення чого сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських банків і створення в країні банківської системи світового рівня.

Подальші наукові дослідження, пов'язані з усуненням проблеми довіри населення до банківської системи України, також висвітлення заходів для ефектної діяльності та здорової конкуренції вітчизняних банків України на арені світового ринку банківських послуг.

Література:

1. Заруба Ю.О. Конкурентоспроможність комерційного банку / Ю.О. Заруба // Фінанси України. — 2001. — № 2. — С. 22—23.
2. Карминский А.М. Современные тенденции банковских инноваций / А.М. Карминский, О.Р. Жданова // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2013. — № 2. — С. 106—118.
3. Коваленко В.В. Грошово-кредитна політика та її вплив на подолання структурних дисбалансів економіки України / В.В. Коваленко // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. — № 12. — С. 445—449.
4. Крухмаль О.В. Конкурентоспроможність банку та банківського продукту: фактори впливу та оцінка / О.В. Крухмаль, О.А. Барановська // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.m.nauka.com.ua>
5. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 8. — С. 11—17.
6. Пацера М. Міжнародна банківська конкуренція: погляд науковців / М. Пацера // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 7. — С. 31—33.
7. Рейтинг банків. Фінансові показники Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minfin.com.ua/banks/rating/>
8. Сало І.В. Система управління конкурентоспроможністю банку / І.В. Сало, О.В. Мірошніченко // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 5. — С. 279—285.

References:

1. Zaruba, Yu.O. (2001), "Competitiveness of a commercial bank", *Finansi Ukraini*, No. 2, pp. 22—23.
2. Karminsky, A. M. and Zhdanova, O.R (2013), "Modern tendencies of banking innovations", *Marketing i menedzhment innovacij*, No 2, pp. 106—118.
3. Kovalenko, V.V. (2016), "Monetary Policy and its Impact on Overcoming Structural Imbalances in the Economy of Ukraine", *Global'ni ta nacional'ni problemi ekonomiki*, No. 12, pp. 445—449.
4. Krukhal, O.V. "Competitiveness of Bank and Banking Product: Impact Factors and Valuation", *Efektivna ekonomika*, [Online], available at: <http://www.economy.nauka.com.ua> (Accessed 15 March 15 2018).
5. Mishchenko, V. (2013) "Capitalization of the banking system of Ukraine: Present and Prospects", *Visnik Nacional'nogo banku Ukraini*, No. 8, pp. 11—17.
6. Pacer, M. (2013), "International Banking Competition: The View of Scientists", *Visnik Nacional'nogo banku Ukraini*, No 7, pp. 31—33.
7. Ministry of Finance of Ukraine (2018), "Information of the Ministry of Finance of Ukraine for the Bank Ratings. Financial indicators", available at: <http://minfin.com.ua/banks/rating/> (Accessed 15 March 15 2018).
8. Salo, I.V. and Miroshnichenko, O.V. (2012), "Bank Competitiveness Management System", *Aktual'ni problemi ekonomiki*, No. 5, pp. 279—285.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018 р.